

بسمه تعالی

زنان روستایی ، پیشگامان توسعه بخش کشاورزی

بر اساس نتایج طرح آمارگیری از اشتغال و بیکاری و طرح آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۲-۱۳۹۴

و با نگاهی به نتایج سرشماری کشاورزی ۱۳۸۲ و ۱۳۹۳

مقدمه

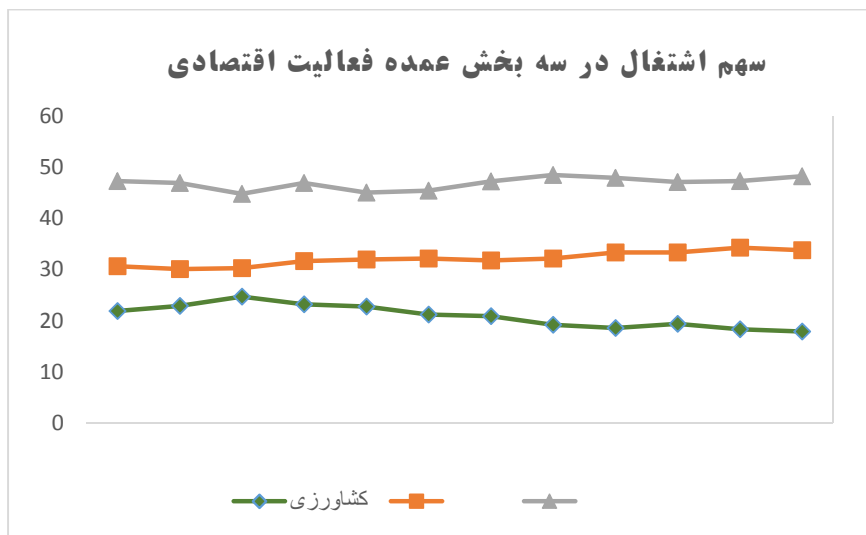
یکی از عوامل اصلی رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، توجه به بخش کشاورزی است. کشورهای در حال توسعه برای گذر از بحران های اقتصادی باید ضمن گسترش تولیدات کشاورزی از تکنولوژی های پیشرفته این بخش بهره گیرند.

نیروی کار از مهمترین عوامل تولید به شمار می رود که در بخش کشاورزی با مشارکت زنان روستایی اهمیت ویژه ای می یابد. کشورهای پیشرفته در مسیر صنعتی شدن همواره سعی کرده اند بر نرخ مشارکت زنان در تولید بیافزایند. متأسفانه در سالهای قبل از انقلاب اسلامی، مساله نابرابری جنسی در فعالیت های اجتماعی در جوامع روستایی نمود بیشتری داشته و زنان روستایی در بهره گیری از منابع و ظرفیتهای موجود از محرومیت بیشتری برخوردار بودند. این در حالی است که زنان یکی از گروه های تأثیرگذار جامعه روستایی محسوب میشوند و تقویت زمینه اشتغال آنها خصوصاً در حوزه کشاورزی راهکاری مؤثر در جهت افزایش تولید تلقی می شود.

در این بررسی وضعیت اشتغال در بخش کشاورزی طی سال های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۳ (فاصله بین دو سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۸۲ و ۱۳۹۳) پرداخته شده است. بدین منظور از اطلاعات سرشماری های کشاورزی ۱۳۸۲، ۱۳۹۳ و همچنین نتایج طرح آمارگیری از اشتغال و بیکاری و طرح آمارگیری نیروی کار طی سال های ۱۳۸۲ و ۱۳۹۳ استفاده شده است.

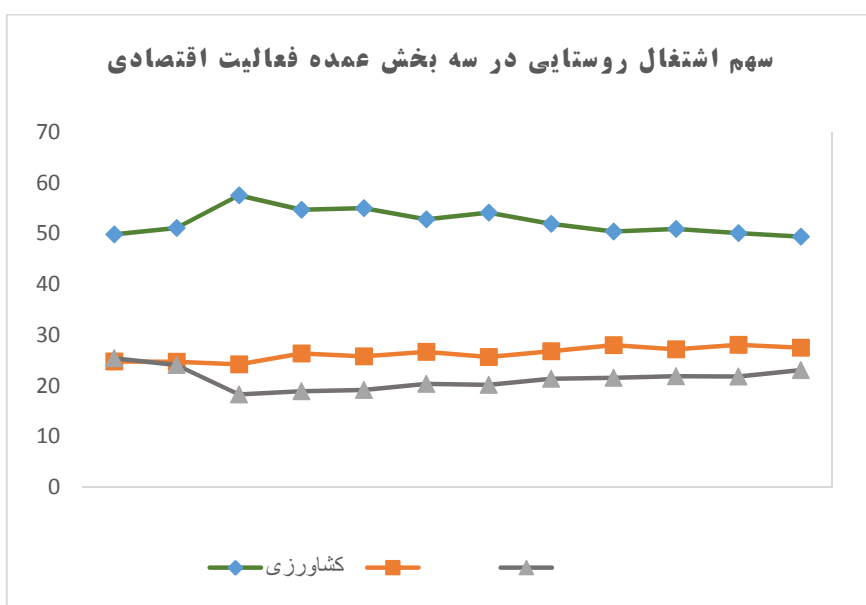
یافته ها

سه بخش عمده فعالیت های اقتصادی ، شامل کشاورزی ، صنعت و خدمات می باشد. سهم شاغلین هر بخش در فاصله سال های ۸۲ تا ۹۳ طبق نمودارهای زیر می باشد.

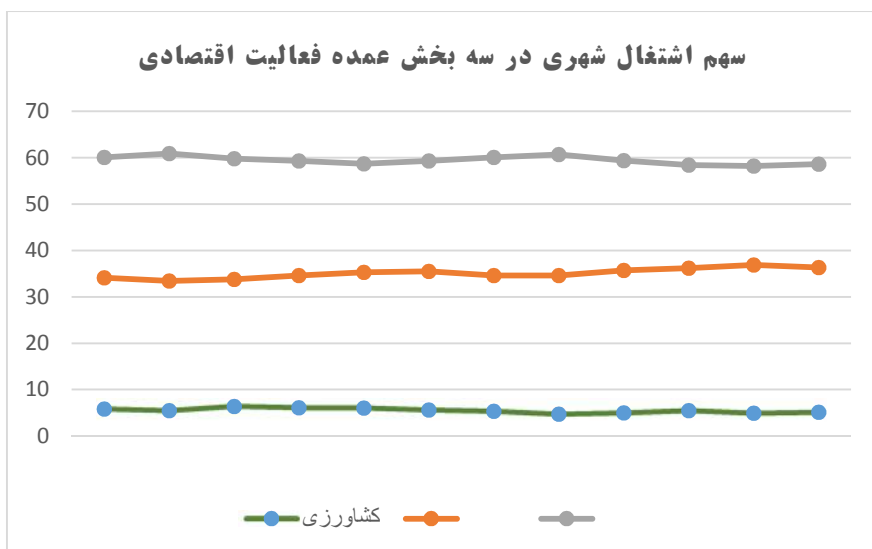

نمودار ۱

بخش کشاورزی کمترین سهم اشتغال در بین بخش های عمده فعالیت اقتصادی را دارد. فعالیت های کشاورزی غالب در ایران شامل زراعت ، باغداری و دامداری می باشد ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران (سال ۹۷ به قیمت پایه سال ۹۰) حدود ۶/۷٪ می باشد که بیش از ۹۰٪ آن متعلق به سه فعالیت زراعت ، باغداری و دامداری می شود.

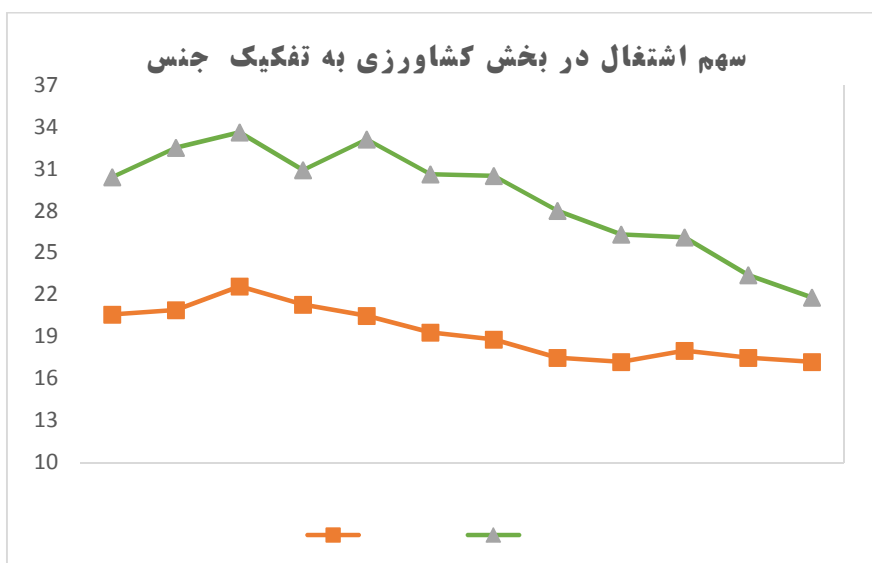

نمودار ۲

نمودار ۳

طبق نمودار ۲ و ۳ فعالیت غالب و رکن اصلی اشتغال در روستاها ، کشاورزی می باشد که در فاصله سالهای ۸۲ تا ۹۳ به جز مواردی ، سیر نزولی داشته است.

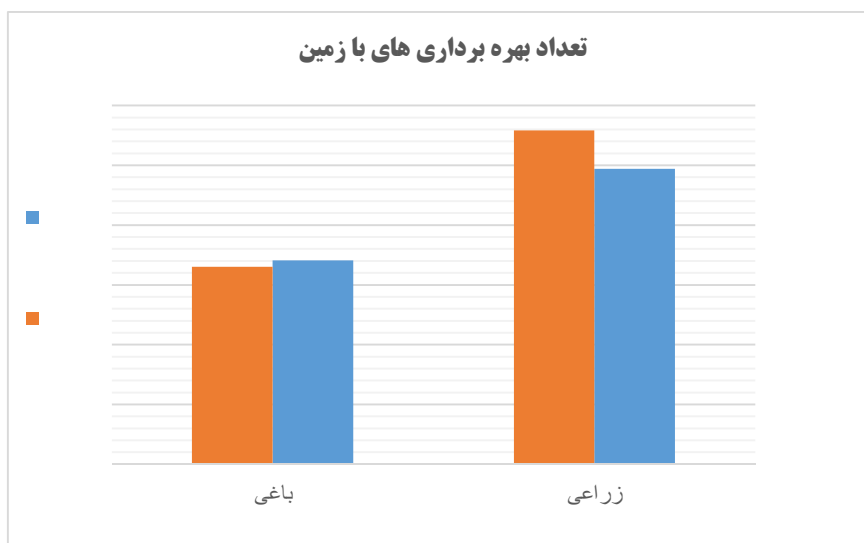
نمودار ۴

بیشتر شاغلین بخش کشاورزی را زنان تشکیل می دهند. زنان روستایی بر اساس توانایی خود در بسیاری از امور تولیدی زراعی ، باغی و دامی همچنین تولید صنایع دستی فعالیت دارند که هر چند تولیدات آنان در برخی موارد جنبه خود مصرفی دارد اما اغلب برای کسب درآمد و عرضه به بازار انجام می گیرد . با این وجود عمده نیروی کار زنان را کارکنان بدون مزد تشکیل می دهد.

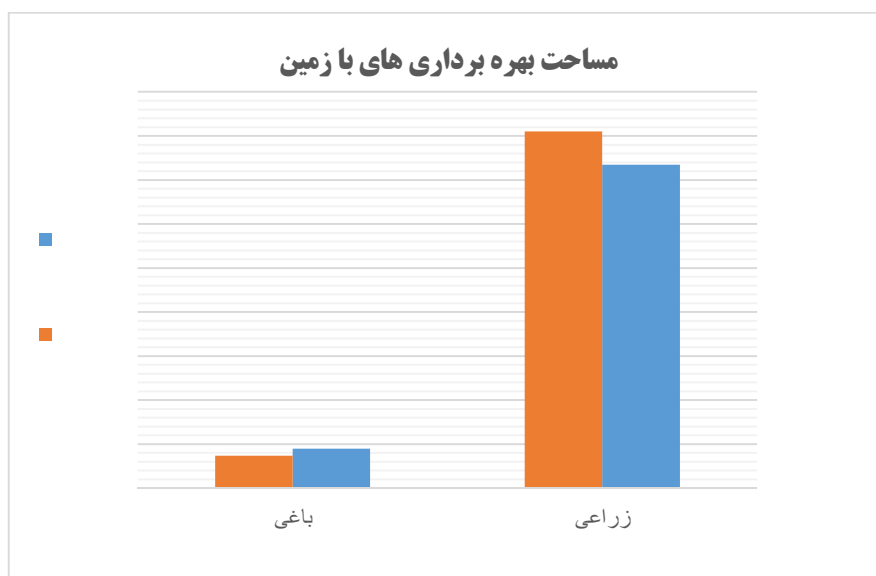
طبق نمودار ۴ سهم اشتغال زنان در بخش کشاورزی روند کاهشی داشته است .

- چرا زنان از بازار کار بخش کشاورزی خارج می شوند؟
- زنان وارد بازار کار کدام بخش از فعالیتهای اقتصادی می شوند، صنعت یا خدمات ؟

با استفاده از نتایج دو سرشماری کشاورزی ۱۳۸۲ و ۱۳۹۳ وضعیت اراضی کشاورزی ایران را بررسی می کنیم.

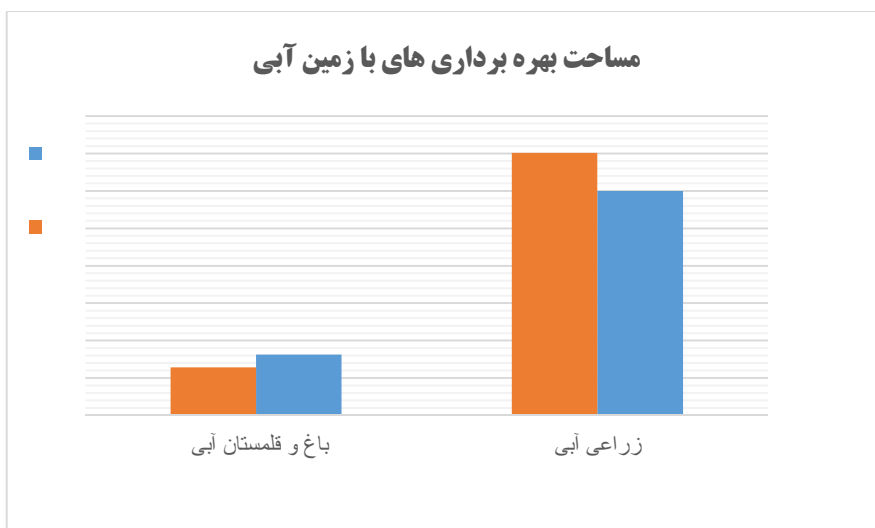

نمودار ۵

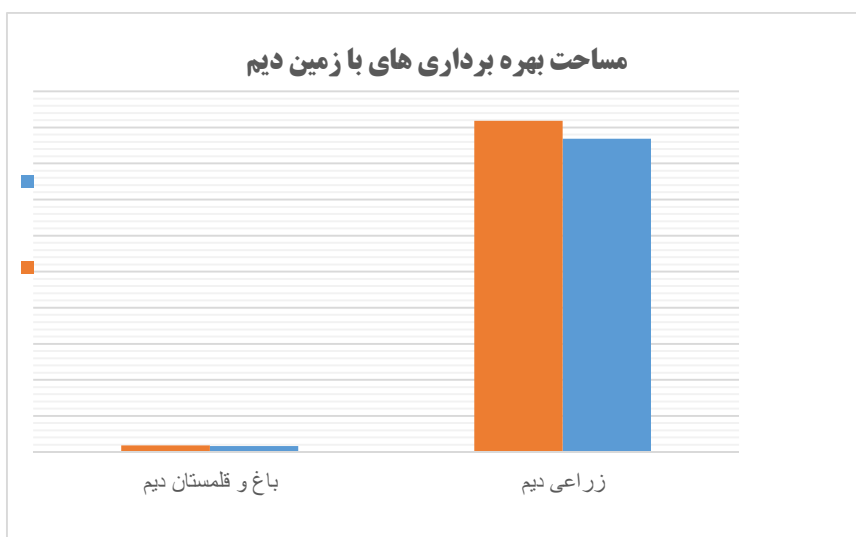

نمودار ۶

نمودار ۵ و ۶ نشان می دهد در آن بخش از فعالیت های کشاورزی که با زمین ارتباط مستقیم دارند، اراضی زراعی نسبت به اراضی باغی، هم از نظر تعداد بهره برداری و هم از نظر مساحت بهره برداری سهم بیشتری دارند اما طی سال های بین دو سرشماری کشاورزی، مساحت اراضی زراعی کاهش یافته است.

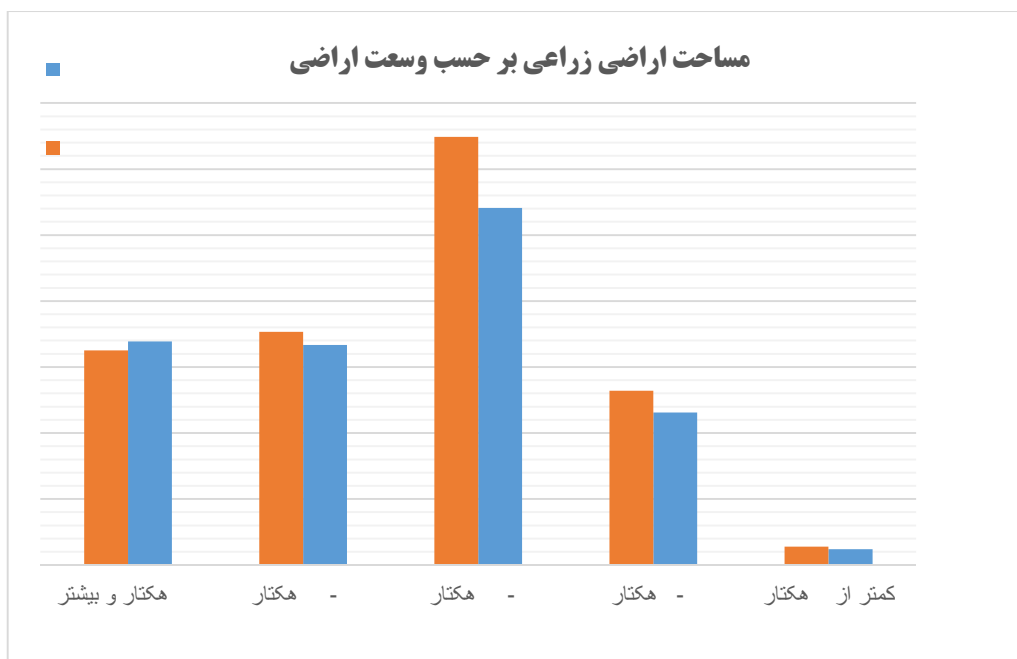

نمودار ۷

نمودار ۸

با مقایسه نمودارهای ۷ و ۸ می بینیم مساحت اراضی زراعی دیم در کشور نسبت به اراضی آبی بیشتر است و مساحت اراضی زراعی در هر دو نوع کشت آبی و دیم کاهش یافته است.

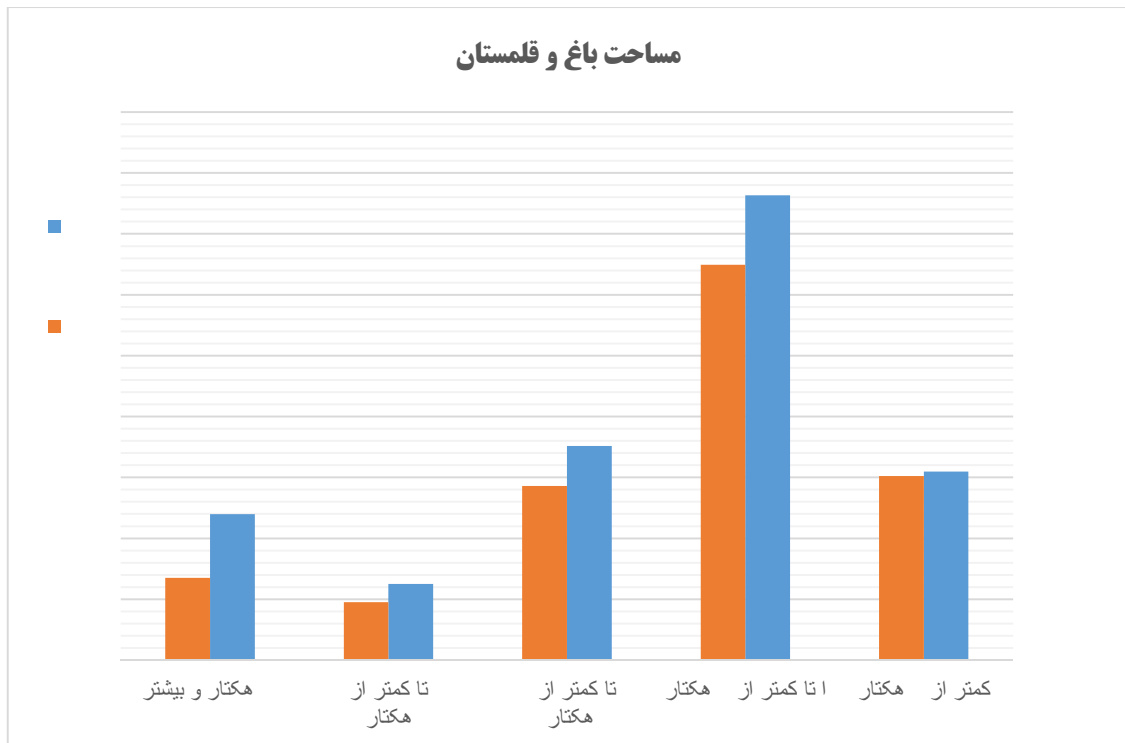

نمودار ۹

در نمودار ۹ می‌بینیم مساحت اراضی در همه وسعت‌های اراضی به جز مساحت بالای ۵۰ هکتار، سیر کاهشی داشته است. معمولاً اراضی زراعی در مقیاس بالا توسط شرکت‌ها یا موسسات عمومی مدیریت می‌شوند.

به جز اراضی بالای ۵۰ هکتار، مساحت اراضی زراعی در همه وسعت‌ها، هم در کشت آبی و هم در کشت دیم، کاهش داشته است. از دلایل کاهش اراضی زراعی علاوه بر کاهش نزولات جوی در سالهای اخیر حفر چاه‌های عمیق غیرمجاز عدم مدیریت مصرف آب در بخش کشاورزی را می‌توان نام برد. همچنین گسترش فرهنگ تغییر کاربری اراضی زراعی به کاربری غیر کشاورزی و تاسیس واحدهای مسکونی خصوصاً در استان‌های ییلاقی به این کاهش کمک کرده است. علاوه بر آن تبدیل اراضی زراعی به اراضی باغی به دلیل صرفه اقتصادی بیشتر یا به دلیل شرایط اقلیمی منطقه اتفاق افتاده است.

با نگاهی دوباره به نمودارهای ۷ و ۸ می‌بینیم بیشتر باغات کشور آبی هستند و اراضی باغی دیم سهم اندکی دارند و در سال‌های بین دو سرشماری وسعت باغات آبی افزایش یافته است و مساحت باغ و قلمستان‌های دیم به دلیل خشکسالی‌های اخیر روند کاهشی داشته است.

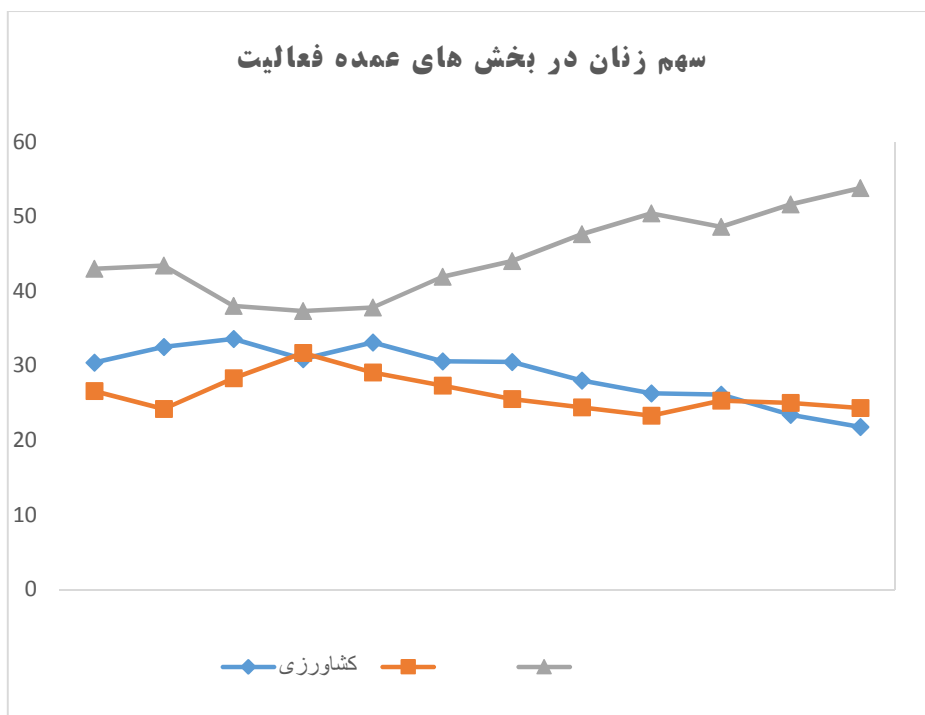

نمودار ۱۰

در نمودار ۱۰ می‌بینیم در سال‌های بین دو سرشماری کشاورزی مساحت باغات در همه وسعت‌ها افزایش یافته است.

به طور خلاصه، مساحت اراضی زراعی (آبی و دیم) در حال کاهش و مساحت اراضی باغی آبی هر چند وسعت کمی دارند در حال افزایش است.

نکته قابل تامل اینجاست که ترویج باغداری آبی در سالهایی که کشور با بحران کم آبی مواجه است، امری منطقی به نظر نمی‌رسد. درست است که تولیدات باغی بیشتر می‌تواند ارزش افزوده بخش کشاورزی را افزایش دهد به شرط آنکه کاربری زمین‌های زراعی حفظ شود و با استفاده از آبیاری نوین، از هدر رفت آن جلوگیری شود.

نمودار ۱۲

حقیقت این است که با کاهش قابل توجه زمین‌های زراعی، شاغلان این بخش که عمدتاً زنان هستند کشاورزی را رها می‌کنند. زن روستایی وظایف متعددی به عهده دارد؛ همسر، مادر، تولید کننده محصولات زراعی، باغی و دامی، تولید کننده صنایع دستی و بازاریاب آن می‌باشد چنانچه خود فاقد زمین زراعی باشند صرفاً در قبال اخذ دستمزد اندک، به عنوان کارکن روزمزد در بهره‌برداری‌های بزرگ مقیاس فعالیت به کار گرفته می‌شود یا به ناچار وارد بازار کار دیگری خواهد شد.

نمودار ۱۲ نشان می‌دهد در سال‌های بین دو سرشماری کشاورزی زنان از فعالیت در بخش کشاورزی خارج می‌شوند و به اشتغال در بخش خدمات می‌پردازند.

کاهش اراضی کشاورزی یعنی رکود در این فعالیت و رکود یعنی بیکار شدن نیروی انسانی که عمدتاً زنان هستند. استفاده از روش‌های سنتی کشاورزی، هدر رفت آب خصوصاً در شرایط بحران کم‌آبی، خشک شدن اراضی یا تغییر کاربری آنها زنان شاغل در بخش کشاورزی را بیکار کرده است. چنانچه روستا نقاب سنتی خود را بردارد و مجهز به امکانات و خدمات شهری باشد به دنبال آن فعالیت‌های مربوط به بخش خدمات رونق خواهد گرفت اما اگر روستا توسعه نیافته باشد، مهاجرت به شهرها و پیدایش حاشیه‌نشینی پدیده غالب خواهد بود. زن روستایی به منظور حمایت از اقتصاد خانواده به دنبال مهاجرت سرپرست خود عمدتاً وارد فعالیت بخش خدمات شهری می‌شود. تنها فعالیتی که برای حاشیه‌نشینان وجود دارد کار در مشاغلی است که نیاز کلان شهرها را تامین می‌کند. از اینرو فعالیت‌های بخش خدمات با شتاب سریعی رشد خواهد کرد.

زنان روستایی می‌توانند با کسب آموزش‌های لازم در حوزه کشاورزی مدرن و ارتقا مهارت‌های خود علاوه بر کاهش مهاجرت روستا به شهر، باعث رشد اقتصادی روستا شوند.